בס"ד

עדות שנייה
כיתה:

נכתב על-ידי מרים ארנשטיין תח"י עדות ממלחמת עולם שניה. (השואה)

תולדות מלחמתנו להישרדות

VELKY KAMENEG   כפליורט

הבית

נולדתי בכפר קטן- נוגיקוושד-(NAGYKOVESD)
בדרום סלובקיה (על הגבול ההונגרי) כבת חמישית למשפחה חרדית בת שמונה ילדים: שש בנות ושני בנים.
בכפר גרו כ-15 משפחות יהודיות.
לא הייתה אפשרות להחזיק בית ספר יהודי, לכן למדנו בבית ספר כללי. הבנים למדו אחרי הלימודים ב"חדר". אותו מלמד לימד אותנו, הבנות, קרוא וכתוב באותיות המרובעות, כדי שנדע להתפלל. כל יתר הדברים שלמדנו ביהדות, בדינים ובכל לימודי הקודש למדנו רק בבית.
הייתה לנו חנות קטנה שבחודשי הקיץ, כשלאיכרים היה כסף, פרנסה אותנו יפה, בחורף התנועה הייתה דלילה. היו לנו גם קצת אדמות, כרם, מטעי עצים, משק עזר עם פרה ולול, כך שהצד הכלכלי עם כל הקשיים הסתדר.
בשנת 1938, כשהיטלר לחץ על צ'כוסלובקיה בהצעות לתיקוני גבול, הועבר אזור מגורינו להונגריה כפרס על נאמנותם ל"ציר" (גרמניה ואיטליה).
ההונגרים היו בני בריתם של הגרמנים וההסכם הזה היה חלק מהתשלום.
ב-2.11.1938 הגיעו חיילים ההונגרים ה"משחררים". באותו הלילה השתכרו(מהיינות שלנו), שברו את כל החלונות בבתי היהודים, כדי להראות מי השליט. בהונגריה הונהגו אז כבר חוקים שונים נגד היהודים,

אבל לנו היה קשה לעכל את השינוי, משום שגדלנו בצ׳כוסלובקיה הדמוקרטית, ולא ידענו שהיהודים שונים.

לפי החוק. כצעד ראשון הפסיקו את רשיונות העסקים של היהודים וכך מנעו מאתנו את מקור הפרנסה העיקרי.
בשלב השני גייסו את היהודים למחנות עבודה. אבי ז״ל, שהיה נכה ממלחמת העולם הראשונה ונשא בגופו כדור עד מותו, נשלח לעבודות כפייה ככל היהודים האחרים- בדרך כלל להעביר ערמות אבנים מצד אחד של הכביש לצידו השני.במאמצים ובתושייה רבים הצליחו להימנע מלאכול אוכל טרף; הדבר עלה בדמים אבל זו הייתה רק התחלת הסבל.
מאוחר יותר לקחו את בני השנתונים הצעירים יותר, ושלחו אותם ללא נשק ככוח עזר לחזית. רק חלק קטן מהם נשאר בחיים. אנחנו המשכנו ללמוד בבית ספר באופן כמעט סדיר. עדיין גרנו בביתנו והשתדלנו ״להיות בסדר״, כדי לא לתת סיבה לגרשנו לפולין. לא ידענו מה קורה שם ליהודים, אך הגירוש עצמו הפחיד אותנו. עילה לגירוש(הסלקטיבי) של יהודי יכלה להיות אי תשלום מס הכנסה בידי אחד מאבות אבותיו, או מגורים של מי מהם במקום אחר. ידענו על גירוש יהודי סלובקיה (העצמאית) תחת שלטונו של הכומר הלינקה, ושמענו שחלק גדול ממשפחת אבי גורש ונרצח ב-1942, אך קווינו ״שלנו זה לא יקרה״. מידי פעם קיבלנו גלויה מאחד המגורשים שביקש חבילות. במאמץ גדול והוצאה כספית רצינית הצלחנו לשלוח משהו. אחרי השחרור התברר, שהגלויות נשלחו אלינו אחרי מות קרובינו,שהיו אמורים לקבל את המשלוחים.

3/..

הכיבוש

ב- 19.3.44 כבשה גרמניה את בת בריתה הנאמנה ביותר - הונגריה. אנחנו היהודים הבנו שזו סוף הדרך בשבילנו. בהונגריה ישבו יהודים שהגיעו למקום מגוריהם עוד לפני ההונגרים עצמם - זה מנע מהם להיחשב כפולשים.
פתאום כל יהודי נעשה מסוכן לשלום הציבור, בבחינת נטע זר שצריך להתפטר ממנו בהקדם. ביום שנכנסו הצבאות הגרמנים כל יהודי שהה מחוץ לביתו נלקח למפקדה ועקבותיו נעלמו.
אני הייתי במקרה באותו היום בעיר המחוז אליה הובלנו מאוחר יותר לגטו שטוראליָה-אויהֶל (SATORLJA UGHELY). מיהרתי לחזור הביתה. אך בתחנת הרכבת סרבו למכור לי כרטיס בטענה שלא מוכרים ליהודים. לא ניסיתי לטעון שאיני יהודייה, עליתי לרכבת בלי כרטיס, וקוויתי לטוב. על גשר נהר הבודרוג עלו מספר חיילי אס.אס אספתי את כל התעוזה שהייתה בי וירדתי מהגשר בלי שיבחינו בי. מצאתי שביל שבו יכולתי לעלות להר. וירדתי מצידו השני של כפר הולדתי, שם קיבלו הורי את פני בהקלה עצומה.
את הפסח האחרון עוד בילינו ביחד בבית. את המצות הכנו ביחד במחתרת - כולל את עבודת הטחינה, הניפוי והאפייה, כל זמן ההכנה נשמרו פתחי הבתים בהם התבצעה האפייה מחשש עין זרה. יתר המצרכים הנחוצים לחג עדיין נמצאו לנו. ההכנות כללו גם תפירת מגן דוד צהוב שאולצנו לענוד.
למחרת הפסח התחילו לאסוף אותנו ולהעביר לעיר המחוז שטוראליה-אויהל. תחנת הז'ינדרמים הייתה על - ידנו. ובעזרת "פרוטקציה" הזאת נשארנו בבית יומיים נוספים.

4/...

הספקנו לאפות כמות גדולה של לחם לאחר הפסח. וכן לתפור תרמילים אישיים לכל אחד מאתנו.היהודים שהוצאו מבתיהם באסרו חג לא הספיקו להכין אפילו אוכל.

הגטו

העלו אותנו על עגלות של סוסים, כסף ותכשיטים החרימו והרשו לנו לקחת כמות מסוימת של אוכל ובגדים. את הבית סגרו עם שרשראות. בתחילה הכניסו אותנו לרובע שהיה מיושב על ידי יהודים. במשך הזמן צמצמו את שטח הגטו שוב ושוב. לבסוף נאלצנו לישון ארבע משפחות בחדר – בכל אחת מפינות החדר משפחה על שמיכה נפרדת. ברור שנאלצנו לוותר על רהיטים.
כ-3 שבועות אחרי יסוד הגטו התחיל הגרוש. בתחילה חשבנו ששוב מעבירים אותנו לשטח יותר מצומצם, אך הגרמנים ועוזריהם ההונגרים שמרו שלא נתערב באלה שנועדו לגרוש. כעבור שבוע,כשהקרונות חזרו,הגיע תורנו. בשלב זה גזז אבי את זקנו כדי שלא יוכלו למרוט אותו. ביום שישי תפסו אלפי אנשים (לפי רחובות מגוריהם או לפי רשימות שהוכנו) והכניסו אותם לבית הכנסת הגדול והמפואר. שמחנו שהפעם ניצלנו. בשבת בבוקר התברר שחסרים כ-100 אנשים למשלוח, ואנחנו הוכנסנו לבית הכנסת בשעות הבוקר.
המקום היה מטונף : זקנים נשים וילדים- הכל בילו את הלילה באולם הגדול בלי אפשרות לצאת לשירותים.
מעטים מאוד היו הגברים בקהל- הם כאמור שירתו את "המולדת ההונגרית". כטובה מיוחדת הרשו לכמה גברים זקנים לצאת לחצר ולהתפלל בחוץ. כך שמעתי את ברכת החודש של סיון.

5/....

אחר הצהרים הוציאו אותנו עם משמר כבד לכיוון תחנת הרכבת.שם המתינה לנו רכבת ארוכה שנועדה להובלת בהמות. כולנו היינו תשושים מנשיאת המטען. לבשנו שכבות רבות של בגדים בתקווה שנוכל להחזיק בהם. המתקשים בהליכה דורבנו (Spurred on) במקלות או בידי כלבים.
לבסוף עלינו על הקרנות: 70-80 נפש בכל קרון,ביניהם זקנים שנשמו בקושי , יונקות, יולדת במצב סופני וילדים בכל הגילים. אמי כשלה בעלייה לקרון, לכן בעטו בה כלפי מעלה. הצפיפות הייתה נוראה. מים קיבלנו מידי פעם תמורת תכשיטים שהוצאנו ממסתור. לכל קרון הוכנס דלי לצרכים,ושם,לעיני כל, נאלצנו לעשות את צרכינו.
בתנאים כאלו לא יכולנו לאכול. אימא הכניסה מידי פעם לכל אחד מאתנו קוביית סוכר לפה. כעבור שלושה ימים,כשהגענו לאושוויץ, היינו כבר חלשים מרעב, על אף כמויות האוכל שלקחנו אתנו ממחנה בירקנאו
אל התחנה (הסופית) הגענו בשעת ערב. הדלתות נפתחו, ובצעקות רמות זירזו אותנו לרדת מהקרונות.מלבד הגרמנים,היו שם גם יצורים מוזרים בבגדים מפוספסים.
אלו השתדלו להעביר לנו מסר שלא נדאג לחפצים,אלא נשתדל לצרף את הילדים לנשים הזקנות. הכוונה הייתה להציל את האימהות הצעירות. אולם המסר ברוב המקרים לא הובן, משום שרוב הנשים לא רצו להינצל ללא ילדיהן,או שפשוט לא האמינו לאסירים בתלבושת של משוגעים שהתרוצצו בינינו. ממשפחתנו אבא ירד ראשון. הוא רצה לעזור לנו לרדת וכן לתפוס את החבילות שעמדנו לזרוק אליו. אך מייד נעלם ולא ראינו אותו עוד. אימא ירדה מהקרון עם ארבע מבנותיה.

ד״ר מנגלה ,שמיין את המשלוח, הורה לה ללכת שמאלה ולנו ימינה.אמי התחננה שאת הבת הקטנה ישאירו אתה,משום שהיא צעירה,ולא מסוגלת למאמץ גדול. מנגלה הרגיע אותה באומרו שניפגש בסוף היום. הפונים שמאלה הועלו על משאית, ואותנו סידרו חמש בשורה. כך נפרדנו גם מאימא. זה היה ליל ראש חודש סיון- יום הזיכרון להורי.

אנחנו,הבנות והנשים הצעירות,אחרי צעדה ארוכה, הוכנסנו למקלחות. לא ידענו שזה המקום בו נחתם מי לחיים ומי למוות. התפשטנו בנוכחות שומרים משני המינים,והשארנו את הבגדים והחפצים בחדר החיצוני.

הורשינו לקחת רק את הנעליים. גילחו לנו את הראש וכל מקום שעיר בגוף. התקלחנו ורוססנו בדי.די.טי., ועל מגבות יכולנו רק לחלום.כל אחת קיבלה בגד כלשהו, בלי התאמה למידה או לעונת השנה. לא היו לבנים,סדינים או כל חפץ המקובל בחיים נורמליים. הוכנסנו לצריף גדול. כמיטות שימשו מתקני עץ בני שלוש קומות: קרש בגודל 2x2 מטרים שימש מקום לינה לכ-10 בנות.

ביום ראשון לא קיבלנו אוכל. הצטערנו על שלא נהנינו מהאוכל הטוב שנשאר בחבילות, שלא אכלנו כל עוד יכולנו. התברר לנו שאנו בבירקנאו, במחנה הצוענים.

המקום היה קרוב למשרפות , לכן בימים הראשונים הוחזקנו בהסגר.

גם למפקד (ספירת האסירים בוקר וערב) לא יצאנו. לצרכינו השתמשנו בדליים,כי נשארנו בהסגר כשבוע. למחרת קיבלנו אוכל,מרק לא מזוהה בקערה אחת לכל דיירי הדרגשים.ללא סכו״ם כלשהו,אך נאלצנו להסתפק במה שהיה. לאוכל הוכנס סם כלשהו - נראה ברום – שפגע בערנות ובחוש ההבחנה שלנו, ובשלו הגבנו לכל התעללות וסבל באדישות. כעבור כשבוע הועברנו למחנה

ההשמדה, הוא מחנה c **(vernichtungs lager).**

במחנה ההשמדה הוחזקו אנשים ב״רזרבה״- אם היה צורך בעובדים, הם נלקחו לעבודה.אם לא היה צורך,ובתאי הגזים לא היה עומס, נלקחו אנשים להשמדה. תנאי הכליאה האוכל והלינה לא השתנו. את הספירה ביצעו במגרש בין הצריפים. 1000 אנשים התגוררו בכל צריף.30 צריפים בכל מחנה.
בכניסה למחנה היה מטבח וממולו משרדים. הייתה מקלחת אחת גדולה, עם מספר גדול של ברזים שלפעמים יצאו מהם מים (קרים). היה גם צריף שירותים, ובו היה בור ומעליו שני קרשים ארוכים. לא אחת מצאה את מותה מנפילה מהקרש לתוך הבור שמתחתיו,בפרט כשזירזו אותנו לצאת בדחיפות. הדבר נעשה גם בידי משגיחים יהודים.
הספירה-אֵימַת הכל - נעשתה בידי אנשי ה-אס.אס.
כל צריף נספר לחוד, ולאחר מכן השוו את הסך הכל. אם מתוך 30,000 היה חסר מישהו,בגלל שהתעלף,נרדם או נשלח למקום אחר בלי שנרשם,כולנו נענשנו. כרענו על הברכיים על החצץ שבמגרש, לפעמים שעות ארוכות. כשראינו מישהי קרובה ליפול תמכנו בה כדי שלא יבחינו בחולשתה ויוסיפו עוד עונש.
המחנה היה מוקף בגדר תיל מחושמלת, וכשכלו כל הקיצים, זה שימש פתרון נוח לגמור את הסבל : כל נגיעה קטנה גרמה למוות מידי. פעם נמצאה אשה צעירה מתה שוכבת בפתח הצריף... התברר שהייתה בהריון ופחדה, שאם מצבה יתגלה, תחוסל מייד. היא הפילה את עוברה בעזרת מסרגה, ודיממה עד מוות. הגרמנים הניחו לגופתה להשאר בפתח הצריף שעות ארוכות ביועדם. שאלפי רציחות מדי יום מפחידות פחות מגוויה אחת של אשה אחת שחייה אתנו, מה גם שאנחנו לא רצינו להאמין שסיפורים ששמענו אודות המשרפות אכן נכונים.
עצם היותנו ארבע אחיות חיזק אותנו. האחות הקטנה נלקחה לא אחת לבלוק הילדים הוא בלוק 12. ידענו שהם מיועדים לחיסול מיידי, לפני כולם, ולכן בהזדמנות הגנבנו אותה לבלוק שלנו, בלוק 11. כמובן שאת מנת האוכל היא הייתה אמורה לקבל בבלוק הילדים, אך אנו התחלקנו איתה תמיד בכל ושמחנו על כל יום שהצלחנו להאריך את חייה. אז עדיין

האמנו שהיא תחזור להורינו בריאה ושלמה.
מדי פעם חיפשו מתנדבות להעברת אוכל למחנה שאך זה הוקם. קפצתי על כל הזדמנות לצאת להתאוורר. לא ניתן היה לגנוב אוכל בזמן ההעברה, אבל בזכות מעמדנו החדש חיינו הפכו בטוחים יותר: בשל קבוצת הבנות שעבדה, כל הבלוק נחשב כמחנה עבודה, וסכנת החיסול התרחקה במקצת.
באחד הימים הייתי עם אחת מאחיותי בקבוצת העבודה.
באותו יום ביצע מנגלה את אחת הסלקציות הנוראות שלו.
עמדנו במשך שעות על יד השער, עד שיכולנו לחזור לצריף. שתי האחיות החלשות יותר נשארו במחנה, ומאוד דאגנו לגורלן.
בינתיים פגשנו אחות נוספת שהגיעה הרבה אחרינו לאושוויץ.
אחות זאת הייתה כבר נשואה בזמן הגירוש וגרה בכפר רחוק מזה שלנו. עשינו מאמצים כדי שהיא תוכל לעבור אלינו, אבל לא הייתה אפשרות חוקית. מצאנו ילדה כבת 12 שאמה הייתה עם אחותי, ומאוד רצתה להתחלף איתה כדי להיות עם בתה.
כשגמרנו את פרטי החילופין בלי להיתפס, סגרו אותנו שוב בבלוק. דואר המחנה פעל גם אז. היינו חורטים על חתיכת עץ כל מסר שרצינו להעביר, ותמיד נמצא מישהו שזרק את ה"מכתב" מעבר לגדר התיל. כך נודע לאחותי מדוע לא התקיימה החלפה.
כעבור שבוע, בט' באב-1.8.44- יצאנו מאושוויץ. לא שמענו עוד על אחותנו שנותרה בבלוק האחר. אחרי השחרור נודע לנו, שהיא נכנסה למרפאה בשל דלקת אוזניים בעת שמנגלה ערך שם סלקציה. זה היה סופה של אישה צעירה, בריאה וללא ילדים, שגם בעיני הנאצים הייתה ראויה להישלח לעבודה.
אנחנו יצאנו את מחנה c שבבירקנאו בשעת לילה מאוחרת. את הסמרטוטים הקרועים שלבשנו ביקשה האחראית היהודייה שנשאיר במקום. צעדנו כ-800 נשים ערומות בעלות מראה מוזלמני לכיוון המרחצאות, כשבצד השני היו תאי הגזים.
רכבת עמדה בתחנה עם משלוח של גברים שהוחזרו לאושוויץ אחרי שנחלשו בעבודה. בראותם אותנו צעקו "שמע ישראל",

היות והיו בטוחים שאנו בדרכנו למשרפות. להפתעתנו, המקלחת הכילה מים ולא גז. אחרי הרחצה קיבלנו שמלות אפורות ארוכות, אומנם ללא פריטי לבוש אחרים אבל בגדים שלמים ללא כינים. גם אוכל חולק לנו.
הועלנו לרכבות ושוב הפתעה: הדלתות נשארו פתוחות, בכל קרון הוצב שומר אחד. פתאום הרגשנו ממש רווחה. הקרונות היו קרונות לבהמות, מספר הנוסעים היה כמו בנסיעתנו הראשונה, אך הפעם לא היו זקנים, חולים וילדים, ולנו לא היו חבילות. כל אחת מאתנו שקלה לפחות 10 ק״ג פחות מאשר בנסיעה הקודמת, ולכן הצפיפות הייתה נסבלת. חשנו שהגרוע ביותר כבר מאחורינו. קיימנו לפי מיטב יכולתנו גם את צום ט׳ באב. את הלחם – ״האוצר הגדול״ – אכלנו בערב. כעבור יומיים וחצי הגענו לבוואריה. ליד העיר לנדסברג היה מספר גדול של מחנות. כל האזור השתייך לדאכו. הוכנסו למין צריף תת-קרקעי. בגובה האדמה היו שתי שורות של דרגשים, וביניהם מעבר ברוחב של מטר אחד. מספר קטן של צריפים חיכה לנו. את השאר אנחנו בנינו. בין לנדסברג לבין קופרינג היה מכרה של אבנים. העבודה הראשונה שלנו הייתה לחצוב את האבנים בעזרת מָכּוש, להעביר אותם אל העגלות ולהובילם למקום שנדרש לסלילת כביש. כסוסים לעגלות שימשנו אנחנו.
העבודה הייתה מעל לכוחנו. בתחילה עוד החזקנו מעמד, ובהתקרב החורף, כשהאדמה קפאה, היה מאוד קשה להמשיך בכריית האבנים. המקום שימש גם כבית קברות, וככל שהקור גבר גדלה גם ערמת גופות המתים. הורשנו להדליק מדורה רק בבית הקברות, וזאת כדי לרכך את האדמה הקפואה. לנו היה נוח להוביל את המילוי האדמה שהוצא מהקברים, במקום להתאמץ ולחופרו בעצמנו, אך קרבת המתים השפיעה עלינו- בנות צעירות-בצורה נוראה. אולם, הסתגלנו גם לכך. המקום היחיד בו יכולנו להתחמם או לאכול דבר מה בעת הפסקת האוכל היה ליד הקברים. עבדנו מידי יום כ-12 שעות. נוספו לכך שעת מפקד, וההליכה למקום העבודה ובחזרה.

לא יכולנו להיות בררנים, ונאלצנו לאכול ולהתחמם ליד המתים. תופעה מוזרה התגלתה לנו : גברים ונשים קיבלו את אותה כמות אוכל, עבדו באותן עבודות, ואילו מספר המתים בין הנשים היה קטן בהרבה מאצל הגברים. הסקנו מכך שגוף האישה דורש פחות קלוריות. ביום קר במיוחד ששכמות המתים הייתה גדולה, אחותי ביקשה מאחד הקברנים שיגיד קדיש. הוא ענה שאת התקווה מוכן לשיר. את קשריו עם הדת ניתק.

מראות אלו נשארו חקוקים בתודעתי. גם הריחות : בשפיכת כלור ניסו למנוע התפשטות מחלות מגופות המתים. אך עד היום ריח הכלור מזכיר לי את מראות המתים. אנחנו לא הרחנו את הגופות, לא התקרבנו אליהם עד כדי יכולת להריחם.

מאוחר יותר הועברנו לעבודה בסלילת מסילות ברזל. סחבנו את העצים ואת גושי הברזל בכוחות משותפים, במקום מכונות.

תמיד הקפדנו לעשות את חלקה של אחותנו הקטנה כדי שהיא תוכל להישאר אתנו ולהגדיל את סיכוייה להישאר בחיים.

מנהלי העבודה, שלא כאנשי האס.אס. השומרים עלינו, היו לפעמים אנושיים. רובם היו אנשים מבוגרים, חלקם צ׳כים מחבל הסודטים, שבגלל חוסר נאמנות לא נשלחו לחזית. הם נתנו לנו מידי פעם חתיכת לחם,

ופה ושם ״שכחו״ איזה עיתון שבין השורות קראנו בו שהחזית בנסיגה, וששלטון הרייך בין אלף השנים אולי לא ינצח את העולם. מנהלי העבודה מ-T.O.T ORGINAZION עזרו לנו להסתיר את העובדה, שאחת מאתנו הייתה חלשה ועבודתה נעשתה על ידי משפחתה. היא השתחררה בסופו של דבר אתנו ועלתה ארצה. בתקופת החגים התגבר גם סבלנו הנפשי. לא נשארו לנו כל תשמישי קודש, סידור או מחזור, ועל שופר אפילו לא חלמנו. במחנות הגברים היו יהודים שיכלו לעזור לנו.

רובם היו במצב פיזי מאוד קשה, לא נשאר בהם כוח להוסיף לסבול. מחנות הגברים היו נפרדים מאלה של הנשים, אך נפגשנו בדרך לעבודה ובחזרה, ומדי פעם החלפנו כמה מילים ליד הגדר המפרידה בינינו.
לפני ראש השנה רשמה אחותי הגדולה את מילות התפילה שזכרה. ובחג שימשה כ״חזן״ - כמובן רק בהפסקות הקצרות בעבודה. כל הנשים אמרו אחריה מלה במלה את התפילה.
ביום כיפור סירבנו לשתות את המרק, שהיה מרכיב מאוד חשוב בתזונתנו. במקום לאכול התכנסנו בבית גמור למחצה שבבניינו עסקנו. ושם התפללנו.הגרמנים נזעקו מייד: לא קרה שאסיר יסרב לאכול. הם חשבו שהתחיל המרד. אחרי הסבר מפורט הסכימו לא לדווח על המקרה לממונים.
בחודש דצמבר הגיעה ועדה רפואית, שערכה סליקציה מסוג אחר, הפעם בחרו את הבריאים. אני סבלתי אז מדלקת חמורה בברך, בשל חוסר נעליים והליכתי יחפה בשלג. חומי עלה, הכאבים והמוגלה לא פסקו להטריד. במצב כזה נאלצנו להשלים עם העובדה. שלא נבחרנו לצאת עם קבוצות הבריאות. מה הופתענו לראות שבזמן השחרור נשארו בחיים מאותה קבוצה רק חלק קטן - הם הובאו למחנה ברגן - בלזן. ושם פשוט נתנו להם לגווע ברעב.
אנחנו הנשארים הועברנו למחנה 11 שבאזור. את המקום בנינו בעצמנו. המעבר נעשה כמובן ברגל, הועמדנו חמש בשורה. משני צדדי החזיקו בי אחיותי וכך נגררתי לאורך קילומטרים.שם הוכנסנו לאותם הבלוקים שכבר הכרנו מהמחנות האחרים. למחרת יצאנו למפקד. לאחר המפקד היו צריכים לסדר אותנו במקומות עבודה חדשים. שם נאלצתי להודיע שאינני יכולה לעמוד על רגלי בלי תמיכה. אחד הקצינים שערך את המפקד היה רופא, הוא בדק את הרגל,מדד את הברך הנפוחה מול הבריאה וכן את מידת העקמומיות, לבסוף הסכים שאשאר כמה ימים במחנה, הוא גם הורה לקשור לי שתי תמיכות מעץ לרגל.

בו ביום קיבלנו חיסון נגד טיפוס הבטן. כתוצאה מזה קיבלנו את הסימפטומים של המחלה-שלשול מתיש ,חולשה ולפעמים חום. השירותים היו רחוקים ממקום המגורים- הם היו בבונקר תת-קרקעי. בשל רגלי הכואבת לא הייתי מסוגלת ללכת, ובלית ברירה זחלתי על השלג הלוך ושוב במשך כל היום.
במחנה נשארנו רק המפקדת היהודיה, שלא עזרה לי, ואני. בערב, כשהבנות וביניהן אחיותיי חזרו, הן העלו אותי על הדרגש והביאו לי אוכל. וכשהתאוששתי מעט חזרתי גם אני לעבודה. לא יכולתי לחכות עד שאחלים, משום שהסיכון ששמי יופיע מדי יום ברשימת החולים היה גדול: לחולים לא היה שום סיכוי להשרד : הם נשלחו במהירות למחנה ההשמדה דכאו שהיה באזור הסמוך, ומשם יצאו הפקודות המכריעות את גורלנו.
כדי שלא נשכח את מצבנו, קיבלנו תזכורת: ארבעה בחורים בני 16, שאחד מהם היה בן הכפר שלנו, נתפסו כשתפרו כפפות משמיכה. חבלה ברכוש הרייך נחשבה בגידה, והם נידונו למוות בתלייה. התלייה בוצעה במחנה המרכזי, מספר 1 , כך שלפחות נחסכה מאתנו ההוצאה להורג, למרות ש"החוטאים" היו אתנו.בשלב הזה עבדנו בהקמת שדה תעופה, אליו הובילה מסילת ברזל צדדית שבבנייתה עסקנו.
בחודש פברואר 1945 הודיעו לנו פתאום שפרצה מגפת טיפוס, ולכן לא נצא לעבודה. אני לא זוכרת אף חולה טיפוס במחנה, וכיום אני יודעת שהסיבה הייתה כנראה שהגרמנים לא רצו שנראה את המוני החיילים שערקו תוך כדי נסיגה. אנחנו נהנינו מהחופש היחסי. הגרמנים שמרו על מרחק מאתנו.
נשארה בעיית האוכל: עם הפסקת העבודה הפסיקו לספק גם אוכל. פעם ביום קיבלנו מן דייסה שבושלה מהלחם היבש, אך את התבשיל הירוק שריחו רדף אותנו אי אפשר היה לאכול, ובמשך שבועות זה היה מזוננו היחיד. שמרנו אחות על רעותה שכל אחת מאתנו תכניס לפיה לפחות מעט מהתבשיל כדי להישאר בחיים ממש לפני השחרור .

13/ ...

הפצצות האוויר של בעלות הברית היו קרובות. המפציצים טסו נמוך, בלי פחד מתגובה, ואנו ידענו שהסוף קרוב.
אחרי "בית ההבראה" במחנה הריכוז בו שהינו מספר שבועות שוב יצאנו לעבודה: היה עלינו להסתיר את תעשיית המטוסים. כיסנו את האוירונים בגזרי עץ. ואת חומרי הגלם הסתרנו. המלאכה נעשתה בחיפזון. ב- 25/4/45 הודיעו לנו שהאמריקאים קרובים אבל היהודים לא השתחררו. את החלשים סגרו בצריף, אטמו את הפתחים והציתו אותם מספר ימים לפני השחרור, כך בשריפה רצחו יהודים נוספים.

<u>השחרור</u>

אנחנו יצאנו לדרך. צעדנו ימים בלי מטרה. המצעד נפסק מיידי פעם בגלל התקפות אויר. בשמחה רבה ראינו את מלוונו הגרמנים המסתתרים מהאוירונים. בדרך הגענו לדכאו. שפ נאמר לנו, כי המקום מלא ואין לאן לשלוח אותנו. צעדנו במעגלים מרחקים גדולים כדי לא ליפול בידי בעלות הברית. בלילה האחרון הוכנסנו למחנה כל שהוא כנראה של היטלר יוגנד. Jugend - Youth בבוקר מצאנו חיילים אמריקאים בשטח. התאריך היה 1/5/45 אבל הכל היה עדיין מכוסה בשלג. החיילים לא ידעו אם אנחנו חיים, או יצורים מעוותים לא מוכרים. הם השתדלו לעזור לנו, וסיפקו לנו אוכל אך מהאכילה הלא זהירה מתו בני אדם רבים, שלא יכלו לעקל מאכלים מרוכזים או שמנים. לחם פשוט לא נמצא בכל האיזור, לא רק לנו, לכן יצאנו לשדות והוצאנו תפוחי אדמה שנשתלו באדמה.
זה היה המאכל היחיד שיכולנו לאכול בלי לסכן את בריאותינו. עוד זמן מה נשארנו לבושים בבגדינו המוכתמים. כשאנו עדיין מורעבים ומחכים לרוגע. בינתיים נרשמו תושבי צ׳כוסלובקיה בחזרה לארצם. כך יצאנו בתחילת יוני בדרך הביתה.
כשתקוותנו הייתה למצוא את בני המשפחה הנותרים בבית. עד פילזן (עיר בצ׳כיה) נסענו במשאיות אמריקאיות ושם עזבו אותנו לנפשנו.

מסילות הברזל היו מפוצצות, קרונות בלתי ניתנו לשימוש.
התעכבנו במקומות שונים בדרך. בלינו כמה ימים נפלאים במנזר ציכי. שם טיפלו בנו הנזירות במסירות, רחצו והאכילו אותנו ולא הפריע להם שאנחנו יהודים. המצב השתנה כשהבחורים שחזרו מהחזיתות מהשהות עם הפרטיזנים והמחנות הגיעו אלינו לחפש בנות משפחה.
המנזר לא היה בנוי למפגשים קולניים, ולכן עזבנו אותו, אך חשנו מחוזקים יותר גופנית ומאמינים יותר בטוב ליבו של האדם.
בדרך לא דרך, ברגל, בעגלות רתומות לסוסים, ומידי פעם במשאיות הגענו דרך ברטיסלאבה (BRATSLAVA) – בירת סלובקיה לבודפסט. שם פעלו אירגונים יהודיים שדאגו לאוכל וללבוש כל שהוא. וכן נמצאו שם רשימות של הניצולים שהגיעו.
נרשמנו בכל המוסדות כדי להודיע שנשארנו בחיים.

<u>שוב בבית</u>

אחרי שבועיים של טלטולים נוספים הגענו "הביתה". הבית היה פרוץ, מלוכלך. החלונות היו שבורות, קרעי ספרי קודש התגוללו על הרצפה, ולא היה בו כל ריהוט. בשלב ראשון התאכסנו אצל משפחת איכרים הגונה, תיקנו לפי יכולתנו את ביתנו והתחלנו בחיים עצמאיים.
אחד משני אחי חזר מ[ן] השבי הרוסי, וכן אחותי שנתפסה בבודפסט כשברשותה תעודות מזויפות. אחי השני נרצח במוטהאוזן יום לפני השחרור, גם אחד מדודי מתוך ה-11 חזר. הוא קיבל על עצמו לשמש לנו אב.
לאט לאט התארגנו. פתחנו שוב את החנות של אבא וקיווינו לטוב. אני שהייתי הבת השישית ואחותי הצעירה ממני נכנסנו להכשרה על מנת להגיע לארץ.

העליה הסתיימה כעבור שנתיים. אני שמחה להיזכר שגם במצבי הגרועים ביותר לא אבדנו צלם אנוש.
השתדלנו לשמור אחת על השניה, לעודד ולעזור. באופן מובן מאליו, עשינו את עבודתה של אחותנו הצעירה. כן עזרנו לחלשים מאיתנו לפי יכולתנו ונשארנו ראויים לחזור לחיים אזרחיים רגילים , עם כל הזיכרונות הקשים.
עם הזמן הקמנו משפחות, הולדנו ילדים, ועתה אנו סבים לנכדים, הצלחנו לסכל את מזימת הפתרון הסופי שהנאצים הכינו עבורינו.
חלק מאתנו עדיים בחיים, אך הדור הצעיר שנולד אחרי השואה כבר נולד וגדל כבנים לעם בעל זכויות ככל העמים. ונחסך ממנו הסבל שדורנו עבר כעם הנבחר.

מרים ארנשטיין תח״י לבת קליין.